

SMRT AMERIČANA

Když přinášeli rakev do katedrály sv. Nedelje, zvony vyzváněly bez přerušení patnáct minut. V čele procesí kráčel patriarcha Maxim, hlava bulharské pravoslavné církve, a za ním se řadilo několik tisíc smutečních hostů. Vypadalo to, jako by se v onen větrný a chladný pátek v březnu 2003 sešla snad celá Sofie, aby dala poslední sbohem Ilju Pavlovovi, muži, který pro ni byl symbolem 90. let.

Na konci bohoslužby zavřelo dveře katedrály třicet bratří ze zednářské lóže Skotského ritu starého a přijatého, kam drahý zesnulý patřil. Muži s kyticemi bílých květů a odění do uhlově černých obleků pak vykonali tajný rituál, jímž vyslali „bratra Pavlova na Věčný východ“. Jeho háv, rukavice a znak lóže pak „doprovodily bratra Pavlova k Velkému architektu vesmíru“.

Jeden z ministrů vlády doručil vzkaz od premiéra Simeona Saksokobgotského. Štíhlý a elegantní Simeon, někdejší bulharský car, se po drtivém vítězství své strany ve volbách roku 2000 zřekl nároku na trůn, aby v čele vlády vyvedl svou zemi z marasmu konce 90. let. „Budeme na Ilju Pavlova vzpomínat,“ psal bývalý car v soustrastném telegramu, „protože v období pro národ obtížném dal práci mnoha rodinám. Budeme na něj vzpomínat jako na člověka s podnikatelským duchem a výjimečnou energií.“

Poslanci, umělci, šéfové nejvýznamnějších ropných firem a bank, dvě vítězky soutěže Miss Bulharsko, celé fotbalové mužstvo CSKA Sofie (pro Bulhary něco jako Manchester United a New York Yankees dohromady), ti všichni se připojili ke truchlící Pavlovově rodině. Byla zde však i jiná význačná skupina hostů - Pavlovovi známí, bulharské veřejnosti povědomí spíše pod přezdívkami „Lebka“, „Zobák“, „Rus Dimi“ a „Doktor“.

Nápadná ovšem byla nepřítomnost některých osob, zejména amerického velvyslance v Bulharsku Jima Pardewa. O týden dříve, 7. března, kdy kulka ostřelovače Ilju Pavlova trefila, právě když ve čtvrt na osm večer telefonoval

před ústředím své obří korporace Multigroup, se ambasáda začala spěšně pít po bližších informacích o zemřelém. Úmrtí tak význačného a bohatého amerického občana na cizí půdě obvykle ve Spojených státech přirozeně vyvolává vážné otázky.

Pavlov by se nikdy nedostal až do Bílého domu, protože se nenarodil na americké půdě. I tak byl ale hrdým pěšákem mohutné armády naturalizovaných Američanů. Jedinou podivnou okolností jeho usilování o americké občanství bylo to, jak ostře se proti němu stavěli oba američtí velvyslanci v Sofii. Oba diplomaté osobně intervenovali ve Washingtonu, aby Pavlovovi vůbec zabránili ve vstupu do země, nemluvě už o udělení občanství. Pavlov však měl ve Spojených státech své zastánce. Přestože jeho aktivity z minulosti vyšetřovala i FBI, Pavlov i přes zvýšená bezpečnostní opatření po 11. září 2001 nakonec americký pas získal.

V 70. a 80. letech překonávaly Bulharsko v Evropě co do života v depresi a mizérii už jen další balkánské země Rumunsko a Albánie. Vzpomínám si, jak jsem se tehdy protloukal mlhou prostoupenými ulicemi Sofie od jednoho šedého stínu ke druhému, abych našel nějakou restauraci nebo kavárnu, kde by se dala zaplašit nuda. Jako cizinci a novináři mi byly vždy ochotně k dispozici nejméně dvě gorily z DS (bulharské obdoby StB nebo KGB), které sledovaly každý můj krok. Jejich přítomnost zajišťovala, že i při těch vzácných příležitostech, kdy se mi podařilo přesvědčit obyčejné lidi k rozhovoru, jsem nemohl čekat nic zásadnějšího než řeči o počasí.

Pomalu jsem však začínal chápat, že pod povrchem této zdánlivě mrtvé konformity bublala zřídla aktivity, často i hodně energické, v nichž se odehrával život mnohem zajímavější - nikoli život bolestného mučednictví intelektuálů a disidentů, kteří odvážně bojovali proti nespravedlnosti komunismu, ale život těch, kdo měli to štěstí, že našli možnosti, jak zformovat určité části systému ve svůj prospěch.

Ilja Pavlov měl jako mladík v 70. letech jednu zvláštní přednost, díky níž se vyděloval z většiny svých vrstevníků - byl vynikajícím zápasníkem a ve své váze se dokonce stal mistrem Bulharska. Kdyby byl vysoce inteligentní nebo kdyby byl nadaným rockovým kytaristou, narazil by zřejmě na potíže, protože talenty takového druhu obvykle dovádějí mladé k životu ve vzpouře a neposlušnosti. V Bulharsku však nebyli největšími hvězdami fotbalisté ani tenisté, ale svalovci. V dobách před pádem komunismu dominovaly disciplínám jako

vzpírání, zápas a box státy východního bloku, které v zájmu olympijské slávy pumpovaly jako na běžícím páse do slibných sportovců a sportovkyň litry steroidů.

Úspěšný zápasník byl v podstatě profesionálem a jako takový mohl v Bulharsku očekávat veřejné uznání (spolu s různými okrajovými výhodami typu sexu na požádání), peníze, byt a automobil (k posledním dvěma zmíněným vymoženostem měl mimo oslavovaných mladíků přístup jen málokdo). To vše mohl čekat i Pavlov, když se dostal na Institut tělovýchovy v Sofii, elitní bulharskou liheň budoucích olympijských šampionů.

Ilja měl navíc dvojí výhodu, protože jeho otec vedl v Sofii restauraci a bar, kde Ilja také pracoval. „Být barmanem nebo číšníkem, to v té době přinášelo značnou společenskou prestiž,“ vysvětloval Emil Kjulev, který vystudoval policejní akademii a byl Iljovým vrstevníkem. „Potloukal se s pěknou řádkou ostrých hochů a lidé k němu vzhlíželi. Tak se také dostal do kontaktu s bezpečnostními službami.“

Pro nevzdělaného siláka, jakým Pavlov byl, DS neztělesňovala orwellovský nástroj represe, jak si to představovali lidé na Západě. Pro některé Bulhary to byla spíše cesta k postavení a vlivu. Jestliže, jak mnozí tvrdí, Pavlov pro DS pracoval jako informátor, mohl čekat něco oplátkou. Největší odměnou pro něj se stala krásná mladá žena Toni Čergelanovová, která v roce 1982 přijala jeho nabídku k sňatku. Větším úlovkem než dívka však byl její otec Petur Čergelanov, který pracoval pro Státní bezpečnost. Ilja se přiřazením do privilegované estébácké rodiny.

Bulharské Státní bezpečnosti si její sovětští kolegové zvláště považovali pro její efektivnost a spolehlivost. Byla obvykle neviditelná a nikdy nezklamala, když šlo o zásadní věci, které měly upoutat pozornost veřejnosti – zorganizovala vraždu bulharského disidenta Georgije Markova, který v Londýně pracoval pro BBC tak, že její agent píchl Markova v roce 1978 na mostě Waterloo Bridge deštníkem napuštěným jedem.

Likvidace nepřátel státu ve stylu špionážních románů Le Carrého byly však pouze třešničkou na dortu. Nejdůležitějším a nejlukrativnějším oborem činnosti bulharské tajné služby bylo totiž pašování – drog, zbraní a vyspělých technologií. „Pašování je naším kulturním dědictvím,“ vysvětlil mi přední bulharský politolog Ivan Krastev. „Naše území se vždy choulilo mezi velkými ideologickými systémy, mezi pravoslávím a katolicismem, islámem a křesťanstvím, kapitalismem a komunismem. Tato impéria vůči sobě překypovala

nepřátelstvím a podezřívavostí, žilo v nich však mnoho lidí, kteří chtěli přes zakázané hranice obchodovat. My na Balkáně víme, jak tyto hranice překonávat. Dokážeme přeplout nejnebezpečnější moře a přejít nejneshůdnější horu. Známe každý tajný průsmyk a v případě potřeby i cenu každé pohraniční hlídky.“

DS zaštitěná mocí totalitního státu této romantické tradice plně využila. Již v 60. letech založila společnost Kintex, která měla monopol na vývoz zbraní z Bulharska a vyhledávala pro ně odbyt v různých problematických oblastech jako Blízký východ nebo Afrika. Na konci 70. let DS rozšířila Kintex založením správy „tajného tranzitu“. Jejím hlavním úkolem bylo pašovat zbraně africkým povstaleckým skupinám, své kanály však brzy začala využívat k pašování lidí a drog, ale i uměleckých děl a starožitností.

Další podobné společnosti se specializovaly na prodej bulharského amfetaminu Kaptagon do zemí Blízkého východu, kde to byla díky svým údajným afrodiziakálními vlastnostem velmi oblíbená droga. Opačným směrem, z Turecka do Bulharska, přes hraniční přechod Kapitan Andrejev proudilo do rukou DS přibližně 80 % veškerého heroínu určeného pro západoevropský trh. Bulharsko na tom nejenže ohromně vydělávalo, ale záplavou levného heroínu navíc přispívalo k podkopávání kapitalistické západní Evropy.

DS se zasloužila o to, že Bulharsko hrálo klíčovou roli v distribuci zboží a služeb nelegálního charakteru mezi Evropou, Blízkým východem a Střední Asíí. Sofie zároveň rázně bránila tomu, aby se do tohoto podnikání pletl kdokoli jiný. Bulharská pohraniční stráž byla nemilosrdná a ty, kdo byli chyceni při pašování drog nebo zbraní bez vyššího povolení, stihly těžké tresty. Tato rezolutnost neplynula z odhodlání chránit zákonnost (státní bezpečnost usilovala spíš o opak), nýbrž ze snahy bránit ekonomický monopol DS.

V rámci diktátu RVHP, těžkopádného obchodního paktu sovětského bloku, který určoval podobu „socialistické mezinárodní dělby práce“, mělo být Bulharsko centrem elektronického průmyslu. Československu například Moskva nařizovala soustředit se na turbíny pro elektrárny a Polsku na výrobu hnojiv.

V důsledku toho se ke konci 70. let Bulharsko (nejvenkovější ze všech východoevropských ekonomik), jakkoli to zní neuvěřitelně, stalo centrem výroby magnetických disků a počítačové techniky. Zrodil se *Pravec*, první socialistický osobní počítač, vyráběný ve stejnojmenném městě asi 40 kilometrů severovýchodně od Sofie, které (nikoli náhodou) bylo rovněž rodištěm dlouholetého bulharského komunistického diktátora Todora Živkova.

Moskva pověřila DS, aby narušovala systém COCOM, což byl koordinační výbor USA, západní Evropy a Japonska pro kontrolu vývozu strategického zboží. COCOM bránil tomu, aby za železnou oponu a do Sovětského svazu pronikaly citlivé vyspělé technologie s možným vojenským využitím. DS proto zaangažovala některé přední bulharské vědce, s jejichž pomocí chtěla zajistit Bulharsku a Sovětskému svazu pokročilé technologie, na něž COCOM uvalil embargo. Poté založila v zahraničí utajené firmy, jimž z nelegálního prodeje technologií plynuly příjmy kolem jedné miliardy dolarů ročně.

Nejdůležitějším plodem těchto aktivit byla firma na výrobu zařízení pro paměťové disky známá pod zkratkou DZU, která shromáždila tým nadaných hardwarových a softwarových inženýrů. Byl to vysoce ziskový podnik. „Podle odhadů našich klientů,“ přiznal později bývalý vedoucí činitel tajné služby, „dosahoval mezi lety 1981 a 1986 roční zisk technologických a vědeckých aktivit zpravodajské služby 580 milionů dolarů – taková by byla cena za ty technologie, kdybychom je kupovali.“

Všechna tato tři odvětví – drogy, zbraně a vyspělé technologie – považoval bulharský stát za záležitosti nesmírné strategické hodnoty. V centru státního pašování stála vojenská kontrarozvědka, třetí správa DS, která měla pod kontrolou veškeré bulharské hranice. A šéfem vojenské kontrarozvědky byl generál Petur Čergelanov, tchán Ilji Pavlova.

V roce 1986, kdy Michail Gorbačov upevňoval svou vládu v Moskvě, ještě západní představitelé netušili, že nadvláda Sovětského svazu nad jeho východoevropskými spojenci se chýlí ke konci. Bulharská státní bezpečnostní služba však žádné iluze o systému, nad nímž dohlížela, nechovala. Jako zkušenému pozorovateli sovětské politické scény začalo být vedení DS jasné, že komunismus už dlouho trvat nebude.

Pod Gorbačovovým tlakem přijala Bulharská komunistická strana výnos 56, kterým přes noc povolila zakládání soukromých podniků v zemi a umožnila vznik akciových společností. Na mnohé skalní komunisty působily tyto změny jako šok, protože je pochopili jako začátek návratu kapitalismu. Státní bezpečnost, která měla ve zvyku podřizovat ideologii lásce k moci, se však na novou situaci snadno adaptovala.

„Když jsem prohlížel obchodní rejstřík za rok 1986, udeřilo mě do očí,“ vzpomíná Stanimir Vaglenov, bulharský novinář, který se věnuje korupci a organizovanému zločinu, „že státní bezpečnostní služba založila první firmu týden poté, co výnos 56 začal platit. A do roka členové DS založili 90 %

nových akciových společností v zemi!“ Zatímco naprostá většina dlouhodobě strádajícího bulharského obyvatelstva byla pořád ještě krmena frázemi o světlé a věčné budoucnosti socialismu, nejvyšší představitelé režimu se už učili, jak vydělávat peníze. A opravdu velké peníze. Tajná policie, která 45 let teoreticky poučovala obyčejné Bulhary o zlu kapitalismu, se nyní dychtivě jala demonstrovat toto zlo v praxi.

V roce 1988, rok před pádem komunismu, si sám Ilja Pavlov zaregistroval společnost Multiart, podnik pro dovoz a vývoz starožitností a uměleckých děl (s pomocí tajných kanálů vytvořených DS k prodeji zbraní Kintexem a jeho správou tajného tranzitu). Podnik vzkvétal a zanedlouho se Pavlovy eskapády staly oblíbeným námětem drbů - mluvilo se o jeho vpádech do nových soukromých restaurantů v doprovodu nádherných mladých žen, které se pohupovaly za ním. „Multiart byl ve skutečnosti jeden velký chaos,“ připouštěl později Pavlov, když líčil začátky svého podnikání. „Založili jsme celou řadu podniků bez jakékoli struktury.“ Jedním z ředitelů Multiartu byl Dimitur Ivanov, šéf šesté správy DS. Ivanov seznámil Pavlova s Andrejem Lukanovem, předním reformním komunistou v zemi. Ilja Pavlov, bývalý zápasnický šampion, ostrý hoch a okázalý playboy, se ocitl na prahu nové kariéry.

Andrej Lukanov se uličnický smál, když jsme spolu v posledních dnech roku 1989 mluvili o chaotických začátcích parlamentní demokracie. „Jde to docela dobře, nemyslíte?“ To mě mátl. „Nebojíte se toho, jak se obyčejní lidé budou stavět ke komunistům jako vy?“ ptal jsem se ho. „Ale ne, Misho, nesmíte tolik podléhat panice,“ odvětil bezvadnou angličtinou. „Vždycky jsem usiloval o změnu a myslím, že všechno tu brzy bude mnohem lepší.“

Třebaže Lukanov výrazem tváře připomínal spíše skřeta, jinak byl učiněným ztělesněním šarmu (na rozdíl od většiny ostatních vedoucích komunistů). Lidé, kteří se s ním seznámili, mne nevyjímaje, si jej ihned oblíbili. Byl polyglot s dokonalou politickou výřečností a v Moskvě, kde se narodil, si udržoval hustou síť kontaktů. Funkci předsedy vlády převzal po svržení Todora Živkova v listopadu 1989 a spolu s Iljou Pavlovem a přáteli z DS neplánoval nic menšího než ovládnutí celé bulharské ekonomiky. Spojenci měli zajištěny všechny hlavní složky moci - Lukanov ovládal politickou mašinerii, Dimitur Ivanov mobilizoval síť Státní bezpečnosti a Ilja se svými přáteli zápasníky dodali potřebnou tělesnou sílu.

Jediné, co jim chybělo, byla podpora demokratické opozice. Nově vzniklý Svaz demokratických sil, který dostával štědrú finanční a politickou podporu od velvyslanectví Spojených států, si po revoluci roku 1989 vydobyl morální převahu a komunistům ostře vytýkal rozvrat země, který způsobili. Pavlov a jeho kolegové byli s komunistickým režimem úzce provázáni, a potřebovali proto neutralizovat jakékoli pokusy opozice o zmaření jejich podnikatelských plánů.

V roce 1990 přišel Ilja s řešením. Jedním z jeho dobrých přátel byl zástupce šéfa ostře protikomunistického odborového svazu Podkrepa, který se rovněž těšil značné podpoře americké vlády. Pavlov přesvědčil šéfy Podkrepy, že skutečnými nepřáteli obyčejných dělníků jsou komunisty jmenovaní ředitelé velkých státních podniků.

„Iljova taktika byla prostá,“ vysvětloval se zaujetím Bojko Borisov, čtyřicátník s černým páskem v karate a bývalý druhý muž ministerstva vnitra. Borisov po revoluci podnikal v pojišťovnictví a poté se stal členem ochrany premiéra Sakskoburggotského. Jako člověk, který se stal z pytláka myslivcem, disponoval důvěrnými informacemi o kriminálních aspektech politiky v Bulharsku. „Říkalo se tomu past na pavouka. Ilja nakráčel do kanceláře ředitele Kremikovci, jedné z největších oceláren ve východní Evropě. Doprovázal ho předák nejmocnějšího odborového svazu a Dimitur Ivanov, muž, který ještě nedávno řídil šestou správu DS, už tam na ně čekal. A tihle lidi říkají řediteli podniku: ‚Můžete si vybrat... Spolupracujte s námi, nebo vás zničíme!‘“

Pavlov řediteli sdělil, že od nynějška bude kupovat suroviny nikoli přímo od Rusů za subvencované ceny, ale od jedné z jeho firem za světové tržní ceny. A místo aby prodával finální produkt přímo zákazníkům, bude ho muset prodat za sníženou cenu jiné Iljově firmě, která jej pak prodá na trhu. Byla to úplná kontrola vstupu a výstupu z továrny – past na pavouka.

Jednoduchost a efektivnost celého tohoto systému se Pavlovovi velmi líbila. Vláda v čele s Lukanovem navíc dodávala vysávanému podniku řadu let subvence. „Podnik nekrachuje okamžitě,“ řekl Emil Kjulev, který byl před svým zavražděním v říjnu 2005 jedním z nejbohatších bulharských bankéřů. „Je to, jako když pověsíte kozu na hák, přerežete jí nohu a ona velmi pomalu umírá, protože jí z těla kapku po kapce odtéká krev – trvá to celé roky. Pavlov s přáteli založil své holdingové společnosti v takřka všech odvětvích bulharské ekonomiky – v zemědělství, dopravě, průmyslu, energetice – na co si vzpomenete. Holdingy kopírovaly přítomnost jednotlivých poboček Podkrepy – kdekoli byla Podkrepa, založil Ilja holdingovou společnost.“

Po revoluci roku 1989 se rozpadl bulharský systém sociálního zabezpečení, což přineslo chudobu a nouzi. Přejít ze zastaralé a izolované socialistické ekonomiky do oslepujícího slunce volnotržního kapitalismu zemi těžce zasáhl. Továrny za komunismu přežívaly díky rozsáhlým státním subvencím a obchodování v rámci sovětského bloku zajišťovalo jejich podřadné produkci jistý odbyt na východoevropských trzích. Když v roce 1989 padla berlínská zeď, zhroutily se i bulharské trhy.

V situaci, kdy se průmysl dostal do téměř smrtelné krize, získalo ještě více na významu zemědělství, tradiční pilíř ekonomiky, avšak i tento sektor upadl do problémů. Evropská unie nebyla ochotna zvýšit svůj dosud nepatrný dovoz bulharské zemědělské produkce, protože by to narušilo její ochránářský systém vystupující pod vznešeným hávem Společné zemědělské politiky (CAP). Světové mocnosti sice počátkem 90. let začaly mluvit o revolučním významu globalizace, její rozporuplnost však pomíjely. Jakmile se postkomunistické země v naději na větší spolupráci se západními ekonomikami otevřely světu, začaly EU, USA a Japonsko požadovat, aby tyto trhy přijaly evropské, americké a japonské zboží. Zároveň trvaly na nízkém zdanění firem výměnou za nové investice, což vycházelo vstříc nové módě západních podniků „outsourcovat“ svou produkci do zahraničí s cílem udržet nízké náklady na pracovní sílu.

Jen pár měsíců od pádu komunismu zahájily firmy jako Snickers, Nike, Swatch, Heineken nebo Mercedes svůj drtivý pochod směr východ a během týdnů dobyly ty části Evropy, které předtím odolaly dokonce i Napoleonovi a Hitlerovi. Lidé ve východní Evropě (ostatně stejně jako v Africe a Asii), okouzlení novotou a kvalitou najednou nezbytného západního zboží, si sahalo hluboko do kapes pro to málo peněz, které měli, jen aby si nové symboly společenského statusu pořídili.

V mezinárodním obchodu všeobecně platí zásada, že pokud země dováží zboží a služby, musí exportovat něco jiného, aby byla za dovozy schopna zaplatit (čím je země chudší, tím je tato potřeba naléhavější – pro bohaté země jako USA je mnohem lehčí vést směšně vysoké obchodní deficity). Kvalitní bulharské ovoce, bavlna, růže, víno a obiloviny mohly při obnově malé poničené ekonomiky hrát důležitou roli a jejich vývoz mohl kompenzovat část nákladů na dovoz nového západního zboží zaplavujícího domácí trh. Vinou systémů jako evropská Společná zemědělská politika, které dovoz zemědělské produkce blokovaly, však byly tyto možnosti výrazně omezené. Bulharské

spotřební zboží bylo navíc co do designu a výkonnosti nadále socialistické (bylo ošklivé a nefungovalo), a pro západní spotřební zboží tudíž žádnou významnější konkurenci nepředstavovalo. Zůstal tak problém, jak za rostoucí dovozy ze Západu platit.

Zatímco většina Bulharů se musela vyrovnávat s náhlým zhroucením životní úrovně, úzká menšina dokázala využít chaosu ke svému prospěchu. Do roku 1992 se Ilja Pavlov stal multimilionářem a s pomocí své pavoučí pasti, díky níž se státní majetek měnil v jeho soukromý kapitál, byl na cestě stát se miliardářem. Když mu bylo něco přes třicet, založil sesterskou společnost své Multigroup ve městě Vienna v americké Virginii, kousek od hlavního města Washingtonu. Prostřednictvím Multigroup US pak koupil dvě kasina v Paraguaji.

Doma Pavlov angažoval několik PR firem, aby mu vytvořily image dynamického, úspěšného a vlasteneckého podnikatele, a stal se tvář nového Bulharska. Byl nejsledovanějším podnikatelem v zemi, jehož kroky a činy servilně provázela všechna média. Pozvánky na společenské události typu oslavy Pavlovových narozenin, tradičně pořádaných 6. srpna v jednom z nejhonosnějších hotelů černomořského letoviska Varna, měly velkou hodnotu, protože jejich vlastníci měli možnost potkat se s nejvýznamnějšími členy domácí hospodářské a politické smetánky. Fotografie s Iljou dokázala zajistit půjčky na vysoké sumy za výhodných podmínek. Nejprve stovky, poté tisíce a nakonec desetitisíce Bulharů toužících po penězích a dobrém zaměstnání se staly závislými na obchodních operacích Multigroup a podobných megakorporací, které vznikaly po celé zemi. Mnozí samozřejmě Pavlovovy metody neschvalovali. Existovalo rovněž mnoho žárlivých konkurentů, kteří se s ním i proti němu spolčovali v polosvětě rodící se bulharské tržní ekonomiky, kde bylo často nemožné rozlišit legální, pololegální a vyloženě kriminální aktivity. Jiní jej však považovali za opravdového, energického a sympatického podnikatele, kterému leží na srdci zájem Bulharska a který zajišťuje práci tam, kde stát nečekane a katastrofálně vyplnil Marxovo proroctví o svém odumření.

Své ústředí měla Pavlova společnost Multigroup mimo Sofii, v luxusní usedlosti na hoře Bystrica, kde kdysi trávili dovolenou bulharští odboroví předáci. Budovu koupil za babku britský mediální magnát Robert Maxwell, který si celá léta sovětské i bulharské vůdce pečlivě předcházal. Příklad Maxwella ukazuje, jak rychle se někteří draví západní podnikatelé spojili s prvními východoevropskými oligarchy a vnesli tím do tunelování nových demokracií mezinárodní rozměr. Maxwell byl předvojem celého jednoho odvětví

zločinu, které se v 90. letech vymklo kontrole - praní špinavých peněz. Spolu s premiérem Lukanovem zařídil převod dvou miliard dolarů z Bulharska do západních daňových rájů a následující bulharské vlády již nedokázaly zjistit, co se s těmito penězi stalo. Jisté ovšem je, že neskončily v penzijním fondu listu *Daily Mirror*, z něhož Maxwell ve stejné době rovněž ukradl stamiliony liber.

Pro většinu Bulharů byl počátek 90. let velmi neutěšený: země ztratila své trhy, Pavlov se svými přáteli oškubával z ekonomiky všechno, co mělo nějakou hodnotu, bulharské zboží nikdo nechtěl a Spojené státy a Mezinárodní měnový fond navíc začaly po mladé demokracii požadovat, aby dostála svým závazkům a začala splácet deset miliard dolarů dluhu nahromaděného rozhazovačným komunistickým režimem.

Bulharské vlády přitom v té době ve snaze o získání popularity začaly propouštět tisíce a tisíce policistů. Práci tehdy ztraceli příslušníci všech druhů policejních složek - tajné policie, kontrarozvědky, jednotek zvláštního nasazení, pohraniční strážce, ale i kriminálky a dopravní policie. Byli to lidé, kteří uměli sledovat, pašovat, zabíjet lidi, vytvářet konspirační sítě a vydírat. Do roku 1991 ztratilo v zemi, kde ekonomika klesala alarmujícím tempem, práci 14 000 tajných policistů, kteří tím pádem potřebovali nové zaměstnání. Jeden obor však zažíval nevídaný rozmach. A poskytoval ten druh práce, který ideálně vyhovoval nezaměstnaným a zneuznaným policistům. Tím odvětvím byl organizovaný zločin.

V podobně bezprizorné situaci se ocitla i další skupina - zápasníci, boxeři a vzpěrači. V době, kdy rozpočtová krize v součinnosti s duchem svobody oslábala státní policii na minimum, se sportovní organizace po celé zemi transformovaly na malé soukromé bezpečnostní služby a vyděračské ochranky. Tyto skupiny racketeerů, nadaných nepřemožitelnými svaly a vysokou vzájemnou důvěrou, praktikovaly násilí, zavražďování a vydírání a postupně se k nim přidávali drobní zlodějíčci a členové pouličních gangů. Do roku 1992 se zápasníci téměř zmocnili všech bulharských velkých měst, ačkoli v některých oblastech proti nim stála konkurence bývalých policistů a důstojníků státní bezpečnosti. Ti nejchytřejší mezi nimi spojili přednosti obou profesí - svaly sportovců a sítě policistů. Takovéto hybridní organizace začaly ve svém oboru dominovat a špičkami na tomto trhu se staly dvě skupiny známé pod zkratkami SIC a VIS.

SIC a VIS vystupovaly jako pojišťovací firmy. „Svůj mercedes jsem získal v červnu 1992,“ líčil mi jeden sofijský taxikář, „a přirozeně jsem se pojistil

u státní pojišťovny, abych ušetřil na úplatcích dopravním policistům. Tehdy nás policisti zastavovali každých pár kilometrů a požadovali peníze bez jakéhokoli zvláštního důvodu. A když jste porušil předpisy a například řídil bez pojištění, musel jste zaplatit dvojnásobek. Brzy mě ale kontaktovala parta ostrých hochů – znáte to, sestřihy nakrátko, tetování, kožené bundy – a řekli mi, že se musím nechat pojistit u SIC. To jsem taky udělal – nechtěl jsem se s nimi zaplédat do problémů. Někteří kolegové však odmítli – a do pár hodin byla jejich auta ukradena. A zpátky mohli přijít, až když zaplatili SIC pojistné... samozřejmě s úrokem!“

Nešlo ale jen o vydírání. Pokud byl vůz pojištěný u SIC ukraden, gangsteři se postarali, aby jej majitel dostal zpět. Zajišťovali tedy skutečný servis (byť založený na zastrahování) a dávali se nevraživě na menší skupinky, které se snažily vnikat do jejich rajónů.

SIC, VIS a později TIM narostly do rozsáhlých podniků s aktivitami v řadě oborů legální i nelegální ekonomiky. Často to vypadalo, jako by zemi neřídila vláda, ale právě tito lidé. „Nestačilo, že tyhle tlusté zátylky se zlatými řetězy zabíraly nejlepší místa ve svých oblíbených restauracích,“ rozčiloval se jeden evropský diplomat neschopen ovládnout znechucení. „Měli tu drzost a sebejistotu, že zablokovali hlavní tah centrem Sofie jen proto, že si nepřáli, aby jim oběd narušoval dopravní provoz!“

Někteří oligarchové, kteří ovládali firmy jako Multigroup, zadávali část bezpečnostní agendy SIC a VIS. Jiní dávali přednost budování vlastních ochranek. Ilja Pavlov se sám později od racketeerů pečlivě distancoval. Předtím však byl blízkým přítelem některých nejznámějších gangsterů. Spolupracoval zejména s jedním z šéfů SIC Mladenem Mihajlevem (všeobecně známým jako Madžo), který ostatně zahájil kariéru jako Iljův šofér. Klást Ilju Pavlovovi za vinu, že si zvolil život mezi těžkou korupcí, rozkrádáním ve velkém a organizovaným zločinem, by však bylo nefér. Ilja nebyl nijak zvlášť morálně založený člověk a svou příležitost dostal ve chvíli, kdy se bulharský stát téměř hroutil. Lidé v celé východní Evropě zjišťovali, že když se země řítí do propasti, je zákonnost první věcí, kterou trosky transformace rozdrtí. Kapitalismus zde do roku 1989 neexistoval a beznadějně slabé státy, které vznikly na území bývalého Sovětského svazu a ve východní Evropě, jednoduše nebyly s to definovat, co je „legální“ a co je „nelegální“. Neměly peníze ani zkušenosti, které by jim umožnily zvládnout nový svět obchodní směny. Ti, kdo se v prvních třech letech od konce komunismu

domohli výhodných pozic, získali s tím často i možnost vytvářet za pochodu pravidla svého „krásného nového světa“.

* * *

Jednoho nádherného teplého jarního dne roku 1991 jsem vystoupil z auta před hotelem Esplanade na ulici Gajeva v centru Záhřebu. Čtyřhodinová jízda z Vídně byla pro mé černé Audi Quattro hračkou. Bylo to bez debaty nejparádnější auto, jaké jsem kdy řídil – sice to bylo výrazně nad standardem BBC, avšak trval jsem na pohonu na čtyři kola, protože jsem měl již několik nervy drásajících zkušeností z cest po nevyzpytatelných východoevropských silnicích z revolučního roku 1989, kdy cesty navíc zasypávaly sněhové vánice. Když jsem vystoupil, požádal mě nový a lehce nervózní portýr o klíčky, aby mi mohl vůz osobně zaparkovat. V Esplanade to byl běžný postup, takže jsem mu je předal.

V Esplanade byl v té době snad každý, kdo na Balkáně něco znamenal – vyjednaváči jako Cyrus Vance a lord David Owen, různí ministři z regionu, EU i USA. Seděli u stolů hned vedle žoldáků, kteří v očekávání lukrativní války zaplňovali místní hotelové pokoje. Nebo vedle mladých Chorvatů ze západní diaspory, z Edmontonu v Kanadě nebo z Clevelandu v americkém Ohio, lidí ochotných riskovat životy za vlast, kterou předtím nikdy ani nespatriili.

Druhý den ráno jsem šel hledat své audi na parkoviště. Nebylo tam. Ještě jsem to nevěděl, ale mé auto se vydalo na záhadnou cestu, která skončila po několika týdnech v autobazaru asi 300 kilometrů odsud, v Mostaru, centru západní Hercegoviny. Vybral jsem pojistku (příslušná rakouská pojišťovna naštěstí ještě nezrušila platnost svých pojistek pro Jugoslávii, na rozdíl od pojistek pro Polsko, Rumunsko, Bulharsko a Albánii) a své drahé audi jsem již nikdy nezahlédl. Téměř jistě se v něm pak proháněli příslušníci vznikajících milicí v Bosně a Hercegovině.

Takhle jsem se stal obětí nejrychleji rostoucího ekonomického odvětví v Evropě – organizovaných krádeží aut. Každý měsíc z ulic severní Evropy zmizí tisíce automobilů, které se pak ilegálně vyvázejí do východní Evropy a na Balkán. V roce 1992 jsem pozoroval, jak obří nákladní loď v sešlém albánském přístavu Durres chrlí ven obsah svých útrob. Na otlučené a rezavé nábřeží vyjízděly desítky vozů značky BMW, Peugeot, Honda a především Mercedes, zejména řady 200, což jsou milované vozy taxikářů v Německu,